

LUNDS
UNIVERSITET

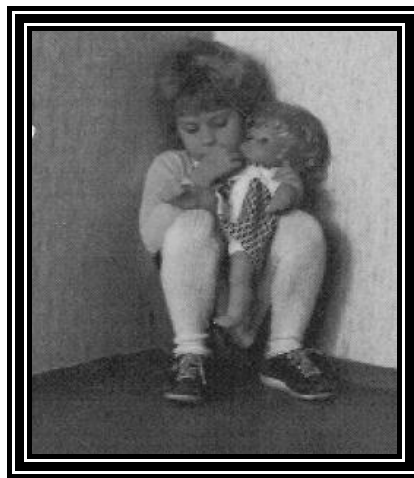
Pedagogiska institutionen
Box 199, 221 00 Lund

Kurs: FRI 301

Pedagogik med inriktning mot
fritidsarbete och fritidskultur.

Kandidatuppsats 41-60poäng

Datum: 2006-06-06

Kan skola, fritid och familj hjälpa barn som befinner sig i
riskzonen till kriminalitet?

AfraH Hussein & Linda Strömbrink

Handledare:
Ulf Torper

Förord

Efter tre års slit har vi äntligen kommit till detta vägsäl, slutet av vår utbildning och möjligheten att få skriva självständigt. Det har varit en mödosam resa med både tårar och skratt. Mycket har hänt under resans gång, bland annat har vi fått tillökning i vårt team då Erik, Lindas son, föddes. Han har varit en inspirationskälla för oss och när det varit kämpigt har det räckt med att titta på honom för att ta nya tag. Ett leende från honom och vår skaparanda har åter spirat.

Med detta förord vill vi rikta ett stort tack till de personer som hjälpt och stöttat oss under denna lärorika tid. Först vill vi tacka Erik, för inspiration och uppmuntran, utan dig hade vi inte haft det lika roligt. Sedan vill vi tacka våra familjer som har stått ut med oss. Vi vet att vi inte har varit lätta att ha med att göra och att det blivit mycket snabbmat och lite städat. Framför allt vill vi tacka alla lärare som vi haft under dessa år, utan er hade vi inte klarat det!

Afrah & Linda

Abstract

Arbetets art: Kandidatuppsats, 10 poäng.
Sidantal: 37 sidor inklusive bilagor
Titel: Kan skola, fritid och familj hjälpa barn som befinner sig i riskzonen till kriminalitet?

Författare: Afrah Hussein & Linda Strömbrink
Handledare: Ulf Torper
Datum: 2006-06-06
Sammanfattning: **Bakgrund:** Vi har valt att titta på om familj, skola och fritid kan hjälpa barn som befinner sig i riskzonen för att utveckla en kriminell livsstil.

Syfte: Syftet med undersökningen är att studera om man kan förebygga kriminalitet för barn som befinner sig i riskzonen genom tidiga insatser i skola, familj och på fritid.

Metod: För att få djupare information har vi använt oss av kvalitativ metod. För att få en djupare förståelse om hur man kan förebygga kriminalitet genom tidiga insatser i skolan, fritid och föräldrarna för barn som befinner sig i riskzoner har vi valt att göra intervjuer samt använt oss av relevant litteratur och tidigare forskning. Vi har intervjuat två ungdomar, en skolkurator samt svar på två frågor från vår b-uppsats, ”Jag har alltid varit oskyldig...”

Resultat: Vi har kommit fram till att skola, fritid och familj har en viktig roll i det förebyggande arbetet för barn som befinner sig i riskzonen för kriminalitet. Genom att lärare och annan personal i skolan tidigt uppmärksammar barn som tycks ha problem kan man genom olika insatser hjälpa dem och deras familj. Vi har fått bekräftat att fritiden har betydelse i det brottsförebyggande arbetet. Det barnen gör på sin fritid kan hjälpa till att hålla dem borta från kriminalitet och missbruk.

Nyckelord: Barn – Brottslighet – Elev – Familj – Fritid – Förebyggande insatser – Kriminalitet – Skola – Stöd – Uppväxt

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte	3
Urval och Avgränsning	3
Disposition	3
Teori	4
Vilka barn befinner sig i riskzonen?	4
Brottsförebyggande arbete	6
Familjen.....	7
Familjens roll i det brottsförebyggande arbetet.....	8
Skolan	9
Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet	11
Fritiden	13
Fritidens roll i det brottsförebyggande arbetet	14
Samarbete mellan olika instanser/myndigheter	15
Metod	16
Intervjuernas genomförande	17
Trovärdighet.....	18
Resultatredovisning	20
Riskzonen.....	20
Föräldrarnas roll	20
Skolans roll.....	21
Fritidens roll.....	22
Samhällets roll.....	22
Samarbete mellan familj, skola, fritid och samhälle	23
Slutord	24
Slutsats	24
Slutdiskussion med egna reflektioner	24
Metoddiskussion	24
Diskussion om uppsatsen.....	25
Vidare forskning	30
Referenser	31
Litteraturreferenser	31
Internetreferenser	33
Bilaga 1	35
Bilaga 2	36
Bilaga 3	37

Inledning

I massmedia kan vi dagligen läsa om den ökade brottsligheten. Något som vi har reagerat på är det bristande samarbetet mellan skola, socialförvaltning, polis och familj när barn befinner sig i riskzonen för att hamna i ett kriminellt leverne.

”Det kunde man ju se redan på dagis, att Pelle skulle bli kriminell. Varför var det ingen som reagerade? Man borde ha satt in åtgärder tidigare.”¹

Det forskas mycket inom kriminalitet, bland annat har BRÅ, Brottsförebyggande Rådet, en publikation som heter *Kriminell utveckling – tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser*. Rapporten koncentrerar sig på individ- och familjenivån. I rapporten framgår vikten av att uppmärksamma tidiga signaler hos barn och deras hem/familjeförhållande för att begränsa nyrekrytering till grupper som står för kriminalitet. Enligt forskning löper barn med uppförandestörningar, uppmärksamhetsstörningar eller kognitiva/emotionella utvecklingssvårigheter en ökad risk för en kriminell utveckling.²

Beteenden som på något sätt bryter mot de normer och regler som råder i samhället kan man benämna som normbrytande. Ungdomar som påbörjat ett normbrytande beteende redan i barndomen löper större risk att stabilisera och fortsätta med det beteendet när de blivit äldre. Kunskapen om preventivt arbete inom detta område är begränsat i Sverige, medan internationell forskning växer snabbt. Eftersom det inte existerar någon internationell forskningsöversikt på svenska inom detta område är det viktigt att preventivt arbete kommer i fokus och att man satsar på det.³

Barn tillbringar en stor del av sin tid i skolan och därmed är det andra vuxna än föräldrar som möter och ansvarar för barnen. Detta ger skolan en unik möjlighet att urskilja och fånga upp barn som befinner sig i en riskzon.

Vi tänker undersöka om *skola, fritid och familj kan hjälpa barn som befinner sig i riskzonen till kriminalitet?* med hjälp av dessa underfrågor;

- Kan man se vilka barn/ungdomar som riskerar att hamna i kriminalitet?
- Vilka faktorer kan tänkas ha ett samband med kriminalitet?
- Vad behöver dessa barn för stöd/hjälp?

Med hjälp av den information som framkommer i intervjuerna har vi för avsikt att se hur det är i verkligheten, stämmer det med det som framkommer i teorin?

---

¹ Tommy Andersson, *Kriminell utveckling: tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser* (Stockholm: BRÅ, 2001), 10.

² Ibid.,

³ Henrik Andershed & Anna-Karin Andershed, *Normbrytande beteende i barndomen - Vad säger forskningen?* (Mölnlycke: Elanders Infologistics Väst AB, 2005).

Syfte

Syftet med undersökningen är att studera om man kan förebygga kriminalitet för barn som befinner sig i riskzonen genom tidiga insatser i skola, familj och på fritid.

Urval och Avgränsning

Undersökningen bygger på teori samt intervjuer för att få en djupare förståelse inom det ämne som vi undersöker. Vi har valt att intervjua en kurator för högstadiet och två ungdomar. Att vi har valt en kurator beror på att i hans yrke kommer man i kontakt med de ungdomar som hamnat snett. Det skulle vara mycket intressant att intervjua lärare och föräldrar också, men det får bli i en senare forskning. Undersökningsområdet är stort och vi inser att det finns många faktorer som kan påverka att barn hamnar i en kriminell livsstil så vi har avgränsat oss till att granska om man kan förebygga kriminalitet genom skola, fritid och familj. Vi har tagit upp tre större områden, kanske vi skulle ha begränsat oss till skolan för att få med djup. Men samtidigt känner vi att det vi tagit upp i uppsatsen är väsentligt för oss. Kamrater har en stor påverkan på varandra, men det området har vi inte gått djupare in på. Vi har även avgränsat oss till en mellanstor stad i Skåne.

Disposition

Dispositionen på uppsatsen ser ut som följande; först kommer inledningen där vårt uppsatsämne presenteras. Därefter följer teorin som vi anser relevant för uppsatsen. Efter varje stycke väljer vi att lägga in en mindre sammanfattning med reflektioner för att visa hur vi ser på det. Hur vi gått tillväga och varför berättar vi i metoddelen. Där framgår det också vilket urvalet är och vilka begränsningar som gjorts. I resultatredovisningen binder vi samman empiri och teori. Under rubriken slutord kommer först en slutsats och därefter diskuterar vi uppsatsen för att sedan komma fram till vidare forskning. Vi avslutar uppsatsen med bilagor som innehåller intervjuer.

Teori

Litteraturen har huvudsakligen sökts via biblioteksdatabaserna Libris och Lovisa. När vi har sökt har sökord som child*, swed*, school, leisure, crim*, antisocial, kriminalitet i skolan, förebyggande arbete och tidiga insatser använts. Även databaser som Google, bibliotekshemsidor och lexikon har använts för att hitta information.

En av de böckerna som vi har använt oss mycket av är skriven av Jerzy Sarnecki, professor i allmän kriminologi vid Stockholms Universitet. Boken *Skolan och brottsligheten* tar upp sambandet mellan skola och brottslighet. Sarnecki har funnit att lärare vet väldigt mycket om elevernas personlighet och deras sociala situation. Sarnecki har även gjort en specialundersökning om ungdomar med sociala och psykiska problem som var inskrivna på särskilda ungdomshem i Stockholms län åren 1990 – 1994. Syftet med undersökningen var att urskilja olika avvikande beteende hos ungdomar. Boken är utav äldre datum, men vi anser att den information som Sarnecki tar upp är aktuell även i dag. En annan bok som vi funnit mycket intressant är Henrik och Anna-Karin Andersheds bok *Normbrytande beteende i barndomen – Vad säger forskningen?* Boken är en forskningsöversikt som vi har valt att ta med på grund av dess rikhet av information som passar vårt ämnesval.

Brottsförebyggande rådets publikationer har varit till stor hjälp i vårt arbete. Där har vi fått mycket information både om det förebyggande arbetet på individnivå som samhällsnivå.

Det är förnuftigt att inta ett kritisk förhållningssätt till alla forskarrapporter som ständigt ramlar över oss. Även forskare har åsikter och värderingar som genomsyrar deras forskning.

Vilka barn befinner sig i riskzonen?

Enligt Rädda Barnen och Barnkonventionen är man barn när man är under 18 år.⁴ När vi säger barn i uppsatsen, menar vi barn från förskola och upp till årskurs nio, detta för att då går man under skolplikten, det finns inget valmöjlighet här. Barn som inte har börjat i skolan är av intresse då vi pratar om tidiga insatser redan på barnavårdscentralen. Barn i riskzon är ett samlingsbegrepp för barn och ungdomar som har fysiska, psykiska eller sociala problem. Det kan också vara barn som växer upp under svåra förhållanden eller befinner sig i riskfyllda miljöer, till exempel missbruk- och kriminalitets förhållande.⁵ Riskfaktor kan förklaras som egenskaper hos barnet och omständigheter i barnets närmiljö som innebär en signifikant ökad risk för kriminell utveckling. Det går inte att på ett tydligt sätt beskriva situationer som kan tänkas vara farliga för ett barns personlighetsutveckling. Varje situation måste bedömas i relation till barnet och dess förutsättningar. Tidiga riskfaktorer innebär, enligt BRÅ, de som uppträder före 13 års ålder.⁶ Barn till föräldrar som till exempel missbrukar eller själva begår brott har en förhöjd risk för framtida brottslighet.⁷ Man har även sett vissa samband mellan skolrelaterade faktorer och kriminalitet.

---

⁴ Rädda Barnen, *FN:s konvention om barnets rättigheter*.

⁵ Barbro Hindberg, *Rädda barnen, När omsorgen sviktar* (Borås: Centraltryckeriet, 2001).

⁶ Andersson.

⁷ Brottsförebyggande rådets hemsida, *Kort om ungdomsbrottslighet*.

Faktorerna som det framför allt gäller är skolk, avhopp från skolan, presterar dåligt och ett ointresse för hur ett yrkesliv ska se ut i framtiden.⁸ Enligt rapporten *Föräldrastöd i teori och praktik* från BRÅ finns det riskfaktorer som kan påverka kriminalitet. Här nedan följer den listan.

”INDIVIDUELLA

- Tidiga aggressionsproblem
- Uppfattningar, tankar och känslor som upprätthåller ett antisocialt beteende
- Tolkningsfel (att missuppfatta omvärldens signaler [attribution biases])
- Brister i social kompetens
- Separation från familjen
- Drogmisbruk
- Uppmärksamhetsstörningar

FAMILJERELATERADE

- Att utsättas för moderns drogmisbruk eller undernäring under fostertiden
- Komplikationer under fostertiden eller vid födseln
- Fysisk misshandel eller försummelse
- Stränga eller tvingande uppfostringsmetoder
- Bristande socialt stöd för föräldrarna och en mycket stressad livssituation
- Bristande insyn och tillsyn av barnen
- Låg grad av föräldraengagemang
- Svagt emotionellt band till föräldrar/vårdnadshavare
- Många konflikter inom familjen och att utsättas för våld
- Positiva attityder till våld hos föräldrarna
- Brist på problemlösningsförmåga i familjen
- Kriminella syskon

KAMRATRELATERADE

- Påverkan av kriminella kamrater
- Gängmedlemskap

SKOLRELATERADE

- Lärarens bristfälliga sätt att hantera klassen
- Struktur som motverkar sociala och akademiska möjligheter i skolan

SAMHÄLLSRELATERADE

- Låg ekonomisk status
  - Samhällelig desorganisation och instabilitet
  - Lågt samhällsengagemang
  - Att det är lätt att få tillgång till droger och vapen
  - Att exponeras för våld och diskriminering i närsamhället
- Denna lista har sammanställts av material från flera olika källor (Reid och Eddy, 1997; Rutter, Giller och Hagull, 1998; Tolan och Guerra, 1994).”⁹

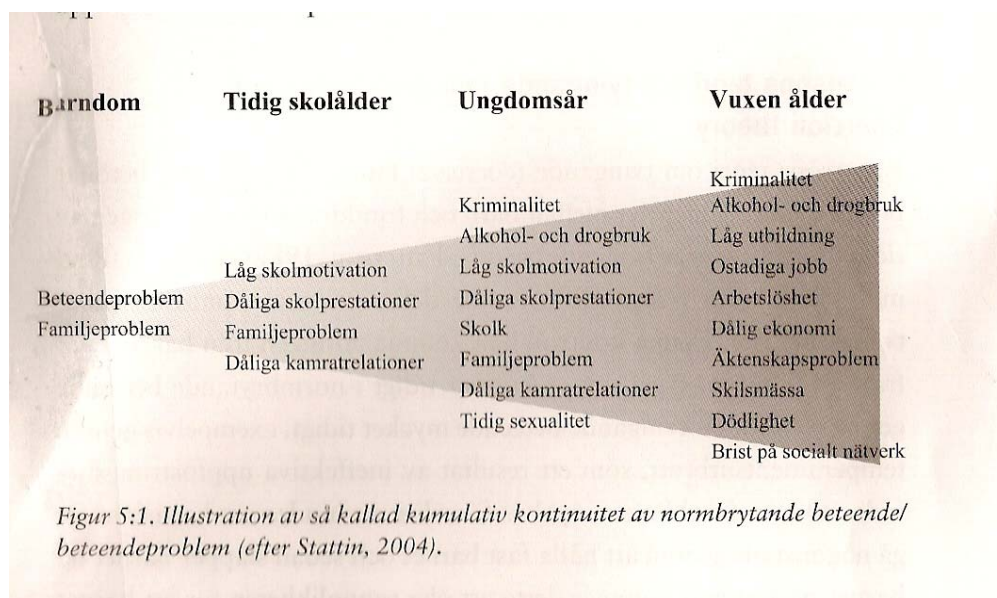
---

⁸ Gunnar Bergström, *Kriminalitet som livsstil* (Malmö: Prinfo / Team Offset, 2002).

⁹ Laura Ferrer-Wreder, Håkan Stattin och Erica Karlsson, *Föräldrastöd i teori och praktik*, Brottsförebyggande rådets hemsida, 14.

Figuren 5:1 nedan visar en kumulativ kontinuitet som innebär att stegvisa negativa konsekvenser kan fungera som riskfaktorer för problem i framtiden. Till exempel kan problem i familjen leda till att barnet får det svårt i skolan och hoppar av den i förtid, vilket i sin tur leder till att det blir svårt på arbetsmarknaden som i sin tur kan leda till frustration och kriminalitet.¹⁰

11

Brottsförebyggande arbete

Förebyggande arbete benämns ofta med ett annat ord, *prevention*, som innebär samhällets åtgärder för att förebygga brott. Det finns bland annat

- allmänprevention, som innebär ”... den verkan som bestraffning har på allmänhetens benägenhet att begå brott...”¹²
- individualprevention som innebär ”... den verkan som bestraffning har på den straffades benägenhet att begå nya brott...”¹³

Prevention i Sverige skulle kunna utföras på arenor som mödravård, barnhälsovård, barnomsorg, skola, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. Men de flesta av dessa arenor saknar kunskap, metoder och rutiner för att kartlägga, förebygga och behandla tidigt normbrytande beteende.¹⁴ Oftast förknippar vi barnavårdscentralen, BVC, med vägning och vaccinationer. Men BVC står för mer än det, man får stöd i sin föräldraroll och man kan diskutera vardagsproblem. Den här förebyggande hälsovården erbjuds till alla barnfamiljer i Sverige. BVC kontakten är helt tvångsfri, man kan tacka nej till allt, även det första hembesöket.¹⁵

¹⁰ Andershed.

¹¹ Ibid, 167.

¹² Nationalencyklopedin, *Allmänprevention*.

¹³ Nationalencyklopedin, *Individualprevention*.

¹⁴ Andershed.

¹⁵ Sjukvårdsrådgivningen, *Om BVC*.

Man kan förebygga och behandla normbrytande beteende hos barn genom bland annat olika program. Metoder som är gemensamma för effektiva insatser är;

- strukturerade insatser som sker över längre tid
- tidig implementering, redan i förskola och tidig skolålder
- individanpassat program
- empirisk kunskap om bakomliggande orsaker till normbrytande beteende
- stegvisa insatser på flera nivåer¹⁶

Det finns olika nivåer som man kan arbeta med brottförebyggande arbete. Den första nivån är *markosocial och strukturell* som innebär att man satsar på det övergripande socialpolitiska och kriminalpolitiska brottförebyggande arbetet. Den andra nivån är *närsamhälle* vilken innebär att när man planerar att bygga till exempel köpcentrum, bostadsområde, skolor och fritidsaktiviteter bör man tänka brottförebyggande.¹⁷ Genom att ha ett rikt och stimulerande utbud av fritidsaktiviteter engageras ungdomarna och aktiveras på sin fritid. Detta kan bidra till att ungdomsbrottsligheten minskar. Även skolan är en arena där det finns behov av förebyggande insatser samt att det finns många möjligheter att arbeta emot pågående brottslighet och mot framtida kriminalitet.¹⁸ Den tredje nivån är *individ- och familjen* som innebär att man satsar på psykosocialt utsatta barn och familjer. På individ- och familjenivån finns det behov av riktade åtgärder för barn och deras familj där de generella systemen inte räcker till. Ett exempel på stöd är föräldrautbildning.¹⁹

Familjen

I Sten Nordin's bok, *Aniarabarnen*, kan man bland annat läsa om att det i Sverige finns omkring 100 000 barn under 6 år som växer upp i missbrukshem. Dessa barn tillhör riskgrupperna för att hamna i kriminalitet.²⁰

Det finns olika teorier om varför ett barn uppvisar ett normbrytande beteende i barndomen. Pattersons teori om tvingande familjeinteraktioner, Coercion theory, handlar om hur betydelsefullt samspelet mellan barn och föräldrar är när det gäller utveckling av tidigt normbrytande beteende. Barn som i tidig barndom visar upp ett normbrytande beteende kan vara ett resultat av ineffektiva uppfostringsmetoder. Föräldrar som inte kan upprätthålla regler i familjen på ett konsekvent, rationellt, rättvist och icke-våldsamt sätt ger sina barn förvirrande budskap och gör dem osäkra på vad som kommer att hända om de uppför sig illa. Exempel på det kan vara när man som förälder hindrar barnet från något genom att hålla fast barnet och när barnet protesterar så släpper föräldern taget om barnet, och barnet kommer med all sannolikhet använda sig av detta tvingande beteende igen. Detta, menar Patterson, gör att det normbrytande

---

¹⁶ Andershed.

¹⁷ Andersson.

¹⁸ Brottsförebyggande rådets hemsida, *Kort om ungdomsbrottslighet*.

¹⁹ Andersson.

²⁰ Sten Nordin, *Aniarabarnen – om droger, våld och kriminalitet bland barn och ungdomar* (Fingraf AB: Södertälje, 1996).

beteendet ökar istället för att minska. När det tvingande samspelet fått en grund mellan förälder och barn, tenderar föräldrarna att bestraffa barnen mindre och reagera inkonsekvent på destruktiva beteende. Detta kan då leda till att barnet utvecklar sitt aggressiva beteende i ungdomsåren. Kort kan man säga att förklaringen till tidigt normbrytande beteende som tenderar att fortsätta över tid beror till stor del på barns enskilda problem samt ineffektivt föräldraskap. När flera riskfaktorer finns inblandade ökar risken för ett fortsatt normbrytande beteende.²¹

Familjens roll i det brottsförebyggande arbetet

Lisbeth Eriksson och Ann-Marie Markström, som är verksamma på socialpedagogiska utbildningen vid Linköpings universitet, skriver att pedagogen Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827) är en viktig person när det gäller uppfostran av barn. Pestalozzi påpekar att barn inte ska straffas utan istället uppfostras. Han hävdar att pedagogiken och uppfostran är viktig för barns uppväxt och genom det skapas goda relationer för att bygga en bättre värld. Om en människa inte fostras och bildas så tar de djuriska dragen överhand.²²

En förutsättning för att få ett fungerande socialt liv är en trygg hem- och uppväxtmiljö. När kommunikationen och relationerna brister inom en familj finns en ökad risk att barnet utvecklar sociala problem som exempelvis kriminalitet. På den svenska regeringens hemsida kan man läsa om föräldrarnas roll i det brottsförebyggande arbetet. I ett brottsförebyggande perspektiv visar forskning att föräldrars kontakt med sina barn har en avgörande betydelse. Med kontakt menas kommunikation, insyn i barnens liv och den känslomässiga relationen. Föräldrarna är de som har det primära ansvaret för sina barn och är de som har den största möjligheten att erbjuda sina barn en god social utveckling. Man kan säga att de är samhällets bästa brottsförebyggande resurs.²³ I familjen får man lära sig de grundläggande sakerna som kultur, normer och sociala grupptillhörigheten. Med familj menas en grupp människor som har någon koppling till varandra genom äktenskap, samboskap eller genetiskt arv.²⁴

Även Jerzy Sarnecki anser att föräldrarna är den viktigaste brottsförebyggande resursen för barn/ungdomar. Om man vill förbättra ungdomarnas situation måste man titta på hur familjens situation ser ut. Sarnecki menar att om man ska ta vara på denna resurs måste arbetet föras på två områden. Det första området är allmänna insatser för att förstärka föräldrarnas roll och ansvar för sina ungdomar. Med allmänna insatser menar Sarnecki föräldrastödjande verksamhet, där föräldrarna få möjligheter att stärka sin föräldraroll. Den vanligaste formen för föräldrastödjande verksamheter är olika typer av föräldrautbildning. Där får föräldrarna en chans att diskutera ungdomars utveckling och uppfostran via föreläsningar eller studiecirkel. Föräldrarna får också möjlighet att lära känna varandra och diskutera föräldrautbildningen. Till exempel kan de diskutera att alla föräldrarna kontaktar varandra om deras barn sover över hos sin kompis och vad man kan göra om man upptäcker att ens eget barn missbrukar. Sarnecki tar upp

---

²¹ Andershed.

²² Lisbeth Eriksson och Ann-Marie Markström, *Den svårfångade socialpedagogiken*. (Lund: Studentlitteratur, 2000).

²³ Sveriges Regerings hemsida, *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program*.

²⁴ Lars Dahlgren, & Kenneth, Hultqvist, reds., *Seendet och seendets villkor*. (Stockholm: HLS förlag, 1998).

exemplet som många ungdomar säger till sina föräldrar ”... *det är bara jag som skall vara hemma tidigare än alla andra*”. Ett sådant här påstående är bra att ta upp och diskutera med andra föräldrar, vad som är rimligt och vilken tid som är bra för ungdomarna att hålla sig till.²⁵

Det andra området som tas upp är enskilda åtgärder som riktar sig till familjer med allvarliga problem, till exempel familjer med missbruk. Här kan man stödja med direkta insatser i hemmet och föräldrarna får utöva sin föräldraroll. Man kan antingen ha det som ett komplement till hembesök eller som en fristående insats.²⁶ Familjestödande verksamhet är främst inriktad på att förbättra relationerna mellan föräldrar och barn. De ska även hjälpa föräldrarna att fungera som positiva förebilder för sina barn. Insatser som således kan påbörjas när man har identifierat ett problem är;

- Strukturerade föräldragrupper eller individuell rådgivning, också det i syfte att förändra hur föräldrar bemöter sina barn. Det finns vissa försök i Sverige, men det saknas utvärderingar.
- Individuell rådgivning som förväntas förändra föräldrarnas bemötande av sina barn, vilket i sin tur förväntas leda till minskade problem bland barnen. Det förekommer arbete enligt sådana metoder i Sverige, men det saknas utvärderingar.²⁷

Skolan

I *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program* bland annat läsa att negativt synsätt till skolan och skolarbetet har ett samband med kriminella och antisociala beteende bland barn och ungdomar. Barnen brukar utmärka sig i skolan långt innan de blivit så gamla att polisen får ta hand om dem.²⁸

Skolan har ett stort ansvar gällande ungdomars hälsa och utveckling. Besparningar som görs på skolorna är egentligen en kostnad som samhället kan bli tvungen att betala på ett eller annat sätt senare. Ungdomar som inte har ett fungerande socialt nätverk att ty sig till kan hamna på fel spår.²⁹ Det kan vara helt andra orsaker än skolan som gör att individen får en kriminell framtid, men det är dock läraren som kan se åt vilket håll eleven är på väg. Skolan står inte bara för kunskap, den ska också lära ut normer, värderingar och social kompetens.³⁰ I skolorna idag har klasstorleken blivit större medan antalet resurspersonal eller så kallade experter såsom kuratorer, skolsköterskor och lärare blivit mindre trots att behovet har blivit större.³¹

Kurt Liljequist, före detta lärare, menar att det redan är i skolan som man skapar sig bra/dåliga förutsättningar för vuxenlivet. Liljequist skriver i boken *Skola och samhällsutveckling* att det redan i skolan sker uppdelning av barnen.

De barn som har varit duktiga och har haft bra relation till kamrater, vuxna och kan rätta sig efter omgivningens villkor, klarar sig bättre i det vuxna livet och olika

---

²⁵ Jerzy Sarnecki, *Skolan och brottsligheten* (Schmidts boktryckeri AB: Helsingborg 1987).

²⁶ Sarnecki.

²⁷ Ferrer-Wreder, Stattin och Karlsson.

²⁸ *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program*.

²⁹ Ingela Kolfjord *Kvinnors drogbruk och lagbrott* (Lund: Bokbox Förlag, 2003).

³⁰ Sarnecki.

³¹ Kolfjord.

arbetsituationer. Vidare framgår det att de barn som har haft sämre hemförhållanden och som aldrig fått lära sig att lösa konflikter genom att diskutera, med mera, uttrycker sin misströstan i ett destruktivt beteende. Många gånger så skaffar de sig vänner med samma sorts beteende; skolk förekommer ofta, stökiga och högljudda är några adjektiv som kan beskriva dessa ungdomar. De har anskaffat sig en identitet, som hör ihop med deras "stil". I och med det blir skolgången lidande och därmed även barnets lärande lidande.³²

Nordin hävdar att skolans personal har upplevt många förändringar som inte har lett till det bättre. För att skolan skall klara av att arbeta med problembarn anser Nordin att skolan måste få mer resurser.³³ Att det är dåligt med resurser drabbar främst utsatta barn, för oftast behöver de extra stöd. Ansvaret för att de ska få extra stöd ligger hos rektor, lärare och elevvårdspersonal. Ansvaret för att upptäcka barn som befinner sig i riskzon tillkommer framför allt läraren. Att lärarna har det ansvaret beror på att det är de som möter barnen direkt.³⁴ Nordin påpekar vikten om att satsa på skolan. Som Nordin skriver;

”När skolan misslyckas träffar vi så småningom barnen i fängelse. Inte alla. Men för många. I fängelse hamnar narkomanerna förr eller senare, om de inte hamnar på kyrkogården innan de åkt fast.”³⁵

Sarnecki lyfter fram att det är viktigt att man inom skolan hittar det som har positiv inverkan på skolungdomars beteende och prestationer såväl i skolan som i samhället. Han, liksom många andra forskare, förespråkar vikten av samarbete mellan skola och hem och även mellan skola och sociala myndigheter. Man måste stärka banden mellan vuxna och ungdomar.³⁶ När det gäller skolans uppdrag kan man i Lpo 94³⁷ utläsa att skolan ska vara ett stöd för föräldrarna när det gäller ansvaret för fostran och utvecklingen av barnet. Därför är det viktigt att det finns ett samarbete med familjen.³⁸ Nordin anser att samspelet mellan skolan och föräldrar är avgörande för hur barnets liv ska utvecklas. Han förespråkar, som Sarnecki, ett samarbete mellan hem, skola, sociala myndigheter och när det behövs med polisen.³⁹

I Lpo 94 står det att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har sociala problem och svårigheter att nå målen för utbildningen, därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.⁴⁰ Sarnecki hävdar att både lärare och elever måste vara medvetna om målet med skolgången, och att förbereda eleverna inför vuxenlivet. Han menar att om vi låter eleverna själva vara med och utforma de regler

---

³² Kurt Liljequist, *Skola och samhällsutveckling* (Lund: Studentlitteratur, 1999).

³³ Nordin.

³⁴ Hindberg.

³⁵ Nordin, 20.

³⁶ Sarnecki.

³⁷ Lpo 94 är läroplan för skola, förskoleklassen och fritidshemmet. Läroplanen ska med skollagen styra verksamheten i skolan. I läroplanen bestäms de uppgifter och värden som ska ligga till grund för undervisningen i skolan, och alla som arbetar i skolan är skyldiga att följa dem.

³⁸ Lpo 94.

³⁹ Nordin.

⁴⁰ Lpo 94.

som ska gälla på skolan känner de att reglerna är deras egna.⁴¹ Nordin anser att skolan ska ha en drogpolicy och tydliga regler mot mobbing och våld. Det ska också framgå klart vilka följderna blir om brott mot reglerna begås. Nordin menar vidare att man ska göra klasserna i grundskolan mindre för att läraren ska hinna med varje individ. Han tror att det i varje klass finns tre eller fyra elever som inte känner sig duktiga och som inte väntar sig något bra betyg. Det finns också de barn som är så stökiga att de hindrar undervisningen för de andra barnen. Dessa barn borde placeras i egna klasser under en tid.⁴² Enligt Lpo 94 ska omsorg och individens utveckling prägla skolans verksamhet. Ingen ska behöva utsättas för trakasserier eller mobbing, detta ska bekämpas aktivt.⁴³

Enligt Ingrid Carlgren, professor i pedagogik vid lärarhögskolan i Stockholm, har det i dagens samhälle uppstått ett nytt förhållande mellan barn och vuxna. Lärarna idag är inte de som vet mest och bäst. Lärarna möter idag andra krav och deras sätt att sätta sig i respekt, grunda en ordning samt organisera arbetet fungerar inte längre på samma sätt som förr. Carlgren tar som exempel de nya kraven som läraren möter idag, bland annat invandring. Var lärare i Sverige har någon i klassrummet som kommer från ett annat land. Detta påverkar lärarens sätt att lägga upp sitt arbete, till exempel hur man ska bemöta föräldrarna när språket är ett problem.⁴⁴ Liljequist menar att det redan är i skolan som man skapar sig bra/dåliga förutsättningar för vuxenlivet. Många av dagens elever har framfört sin besvikelse över personalen i skolorna; dessa elever har ofta känt att de vuxna inte "brytt sig". Kritiken bör i första hand riktas mot politiker/samhället, då indragningar av personal går ut över elevernas undervisning/handledning.⁴⁵

Skolans roll i det brottsförebyggande arbetet

En del av skolans brottsförebyggande arbete är elevvård. Enligt Nationalencyklopedin innebär elevvård en funktion som finns i skolan. Den ska tillgodose elevens behov. I elevvården ingår det elevvårdskonferens. Där sitter rektor, företrädare för elevvården, klassföreståndare och annan berörd personal med. Beroende på vad ärendet handlar om och på kallelse av rektorn har lärare, förälder, elev eller annan berörd person rätt att närvara. Några av elevvårdskonferensens viktigare beslut handlar om särskilt stöd till elever som har svårigheter i skolarbetet, upprättande av åtgärdsprogram samt frågor om anpassad studiegång.⁴⁶

I artikeln *Skolproblem – barnets eget fel* skriver Eva Hjörnes och Roger Säljös om en studie som visar att elevhälsoteamet ofta förelägger skolproblem till barnen snarare än till undervisningen eller barnens sociala situation.

Syftet med studien var att belysa hur det går när olika experter samlas för att resonera och besluta om vilka barn som behöver särskilt stöd. Hjörnes och Säljös har dokumenterat elevhälsoteamets möte på en skola under ett läsår. De har också spelat in elevkonferenser där skolpsykolog, skolsköterska, lärare, rektor, specialpedagog och föräldrar deltar på en annan skola under två års tid. De har kommit fram att de olika

---

⁴¹ Sarniecki.

⁴² Nordin.

⁴³ Lpo 94.

⁴⁴ Ingrid Carlgren. *Lärareutbildning som yrkesutbildning*. I SOU och Ds 1996:16.(Stockholm: Norstedts tryckeri AB, 1996).

⁴⁵ Liljequist.

⁴⁶ Nationalencyklopedin, *Elevvård*.

experterna inte skiljer sig åt när det handlar om hur de ser på svårigheter och det dominerande synsättet är att man lägger orsaken till skolproblemet hos barnen själva. De menar att det är ovanligt att svårigheterna beror på undervisningens upplägg eller på de krav som ställs på barnet. Det finns också ett dilemma gällande balansen mellan samhällets förväntningar på skolan och konsekvenserna för eleven och hans/hennes skolgång.⁴⁷

Skolan är skyldig att anordna ett föräldramöte var termin. Föräldraträffar eller föräldramöte i skolan är ett bra tillfälle där föräldrarna kan resonera och fatta beslut om en del regler som kan vara bra för ungdomarna så att de inte hamnar i problem. Sarnecki menar vidare att reglerna kan innehålla på vilket sätt föräldrarna kan delta i skolans aktiviteter, till exempel skoldans och fritidsaktiviteter. Skolan behöver inte vara aktiv i diskussionen på föräldraträffar, men skolan har möjligheter att skapa goda förutsättningar för att kontakten ska kunna etableras.⁴⁸

Att skolan är en viktig arena när det gäller förebyggande av normbrytande beteende och ungdomskriminalitet visar många forskningsresultat. I skolan kan man genomföra universella och selektiva preventionsprogram. Programmets främsta mål är att utveckla kompetenser hos barnet. Man vill bland annat främja kognitiv, emotionell och social kompetens hos barnet samt minska tvingande interaktioner.⁴⁹

Social Emotional Training

Det finns ett program i Sverige som under 2005 testades i Stockholms förorter; Social Emotional Training som på svenska översätts till Socioemotionell träning; SET. Programmet är ett svenskt multi-kontextprogram för barn i för- och grundskolan. I SET använder man sig av individuell skolbaserad läroplan för att främja den socioemotionella kompetensen hos barnet. Det är ett program som är utformat efter europeisk skolmiljö. Programmet befann sig under test när författarna till boken *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga – en forskningsöversikt* skrev den. Därför vill de inte dra några slutsatser om programmets användbarhet. Men den teoretiska grunden i SET återfinns i området som handlar om emotionell intelligens. Inom det området använder man sig av skraddarsydda övningar för respektive utvecklingsnivå som lärare och elev genomför tillsammans under lektionstid. Lektionerna varar mellan tjugo och sextio minuter en till två gånger i veckan beroende på vilken årskurs man går i. Var aktivitet som läraren och eleven genomför tar upp en specifik aspekt av emotionell eller social kompetens. Den multikontextuella dimensionen i programmet får man genom att föräldrarna bidrar med att hjälpa barnet med hemläxorna.⁵⁰

---

⁴⁷ Eva Hjörnes & Roger Säljös, *Skolproblem - barnets eget fel* (Pedagogiska magasinet, Nr 2, Maj 2006).

⁴⁸ Sarnecki.

⁴⁹ Laura Ferrer-Wreder, Håkan Stattin, Carolyn Cass Lorente, Jonathan G. Tubman & Lena Adamson. *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga – en forskningsöversikt* (Stockholm: Förlagshuset Gothia, 2005).

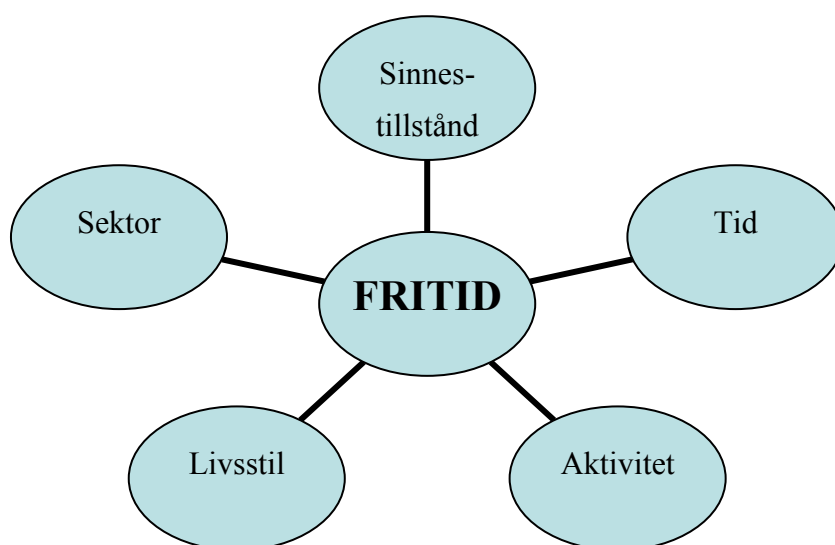
⁵⁰ Ferrer-Wreder, Stattin, Cass Lorente, Tubman & Adamson.

Fritiden

Fritid definieras oftast som *fri tid*, alltså den tid som man själv kan bestämma över. Det innebär den tid som man inte befinner sig i skola/arbete eller gör något annat som man är tvungen till. Men fritid är inte bara tid, det har en annan innebörd också, frihet.

Leisure är det engelsk-amerikanska ordet för det som vi benämner som fritid. Leisure står inte bara för fritid, i begreppet ligger både fritid och frihet.⁵¹

Fritid är både kvantitet och kvalitet och den ser olika ut för alla. Aktiviteter som man väljer att göra på sin fritid handlar inte bara om vad man vill göra, ålder, kön, tid, socialt nätverk och utbud har sin inverkan. Många gånger finns det även en ekonomisk aspekt inblandad. Enligt barnombudet så finns det ett samband mellan ekonomisk standard i familjen, ungdomarnas fritidsintressen, bostadsområdet samt ungdomens skolframgång. När det gäller fritids- och kultursektorn för barn och ungdomar är den extra utsatt då den inte är reglerad i lag och kommunerna har hårda besparingskrav på sig.⁵²

53

Den socioekonomiska bakgrunden har betydelse när det gäller val av fritidsaktiviteter, visar forskning. Barn till föräldrar med kort utbildning går mer på fritidsgårdar än barn till föräldrar med en längre utbildning. Att gå på fritidsgården är en expressiv fritidsaktivitet, där man inte finns något krav på att man ska prestera något speciellt. Expressiva aktiviteter är ostrukturerade och olik skolans strukturerade mål. Ungdomar som bland annat inte orkar med skolan väljer oftast en sådan aktivitet, för att det inte är lika styrt som i skolan. För många ungdomar är fritidsgården den zon där man är fri och slipper krav från föräldrar och skola. Där får de vara ifred.⁵⁴

”Fritidsgården är den enda offentligt understödda eller drivna fritidsverksamheten där ungdomar i riskzonen är överrepresenterade.”⁵⁵

⁵¹ Solveig Friberg & Maj Lis Jonsson, *Fritidskunskap* (Stockholm: Liber AB, 2004).

⁵² Barnombudsmannens hemsida, *Barndom pågår* – Barnombudsmannen, 2000.

⁵³ Friberg & Jonsson, 8.

⁵⁴ Ibid.,

⁵⁵ Blomdahl/Claeson, *Fritidsgården – dess besökare och framtid*, 1989. I Olle Zetterberg, red. *Fritid i Ny tid* (Malmö: Team Offset & Media, 1998), 41.

Fritidens roll i det brottsförebyggande arbetet

I de familjer där barnen berättar för sina föräldrar om sitt liv utanför hemmet fungerar det oftast bättre i skolan, de tenderar att ha en bättre självkänsla och är mindre kriminella än barn i familjer där föräldrarnas vetanden om barnens fritidsaktiviteter är små. Då har föräldrarna insyn i barnens liv och möjlighet att ingripa om något gått snett.⁵⁶

Artikeln ”*Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers*” tar upp en undersökning som omfattar en tvåårig längdsnittsstudie av tonårsdeltagande i ostrukturerad fritid, det vill säga, fritidsgårdar och utveckling av antisocialt beteende. Huvudmålet med undersökningen är att klargöra vilka faktorer som leder vissa ungdomar att delta i mindre strukturerade aktiviteter utanför skolan.⁵⁷ Deltagarna i undersökningen, 1163 stycken 14-åringar i Sverige, utvärderades först i slutet på 1999 och följdes sedan upp år 2000. Deltagarna fick svara på enkäter som handlade om deras fritidsaktiviteter, sociala relationer och sociala beteende i slutet av 1999. I slutet av år 2000 blev deltagarna erbjudna att färdigställa undersökningen innehållande till stor del identiska komponenter som den förra enkäten som de besvarade 1999.⁵⁸

Slutsatsen är att det som framkommer i undersökningen stämmer överens med tidigare teori och forskning av ungdomars utveckling och aktiviteter utanför skolan. Aktiviteter som bland annat brister i strukturen tycks attrahera ”högrisk- ungdomar” och följderna av den sociala omgivningen är att det kan vara stimulerande att utveckla ett antisocialt beteende. Resultatet av undersökningen visar att unga människor med tidigare existerande antisocialt beteende och de med dålig relation till skola och föräldrar oftast blir involverade i fritidsgårdsverksamheter i Sverige. Fritidsgårdsdeltagande i tidiga ungdomsår är associerat med kriminalitet som fortsätter i vuxen ålder vilket överensstämmer med tidigare forskning. Involvering i ostrukturerad fritidsgårdsverksamhet kan bidra till varaktiga problem, enligt Mahoney.⁵⁹

Fritiden har fått en viktig uppgift att fylla, den fungerar som en mötesplats där ens identitet och självförverkligande utvecklas. Idag finns det en stor valfrihet vilket har lett till att man måste fundera över hur man vill att ens liv ska gestalta sig. Vidare har valmöjligheten medfört att identitetsarbetet har blivit alltmer komplicerat. Leif Berggren skriver att fritiden har blivit en scen där livsprojekt och kulturer utvecklas. Fritiden har också blivit en mycket stor faktor för identitetsbildandet och kan ge struktur åt ungdomarnas vardag.⁶⁰ Fritidsintresse bidrar till att ungdomar ofta söker sig till ett liv

---

⁵⁶ Ferrer-Wreder, Stattin och Karlsson.

⁵⁷ Joseph Mahoney, Heather Lord & Håkan Stattin. “Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers”. *International journal of behavioural development*. (Psychology Press, part of the Taylor & Francis Group, År 2004, Volym 28, Nr 6) 553-560.

⁵⁸ Ibid.,

⁵⁹ Ibid.,

⁶⁰ Leif Berggren, *Fritidskulturer* (Lund: Studentlitteratur, 2000).

utan droger och kriminalitet, säger Kolfjord.⁶¹

Samarbete mellan olika instanser/myndigheter

Det är av stor betydelse att redan tidigt förhindra att barn dras in i kriminalitet säger många forskare. Genom att hindra nyrekryteringen till en kriminell bana så kan man förebygga kriminalitet. Inom detta har föräldrarna en central roll, då de har det primära ansvaret för sina barn. Men ansvaret för barnen bör inte sluta vid den egna familjen. Även samhällets institutioner, som skolan, har ett ansvar för att barn erbjuds bra uppväxtförhållanden. För att förhindra en kriminell utveckling bör tidiga insatser inriktas på generella åtgärder. Dessa åtgärder bör riktas mot uppväxtmiljöer som är dåliga för en bra start i livet. Barn som tidigt uppvisar problembeteenden eller som har föräldrar som har särskilt svårt att klara av uppfostran av barnet bör ges särskild uppmärksamhet.⁶²

När det gäller barn under 15 år som begår kriminella handlingar bör samhället ingripa med tydliga, konkreta och konsekventa åtgärder. Detta ansvar hamnar inom socialtjänstens ram.

”I detta arbete bör särskilt beaktas behovet av tidiga åtgärder, dvs. sådana som riktar sig till barn och ungdomar i risk-miljöer och risksituationer i syfte att förhindra eller i vart fall begränsa en ogynnsam utveckling. Socialtjänsten bör därför intensifiera arbetet med att utveckla metoder för vård och behandling av unga som kommit in i en kriminell utveckling.”⁶³

För att minska nyrekrytering finns det olika strategier så som sociala åtgärder - att stödja och hjälpa föräldrar i deras fostrande roll, och situationella åtgärder som gör det svårare, mer riskfyllt och mindre lönsamt att begå brott. Huvudpersonerna i detta arbete är många, och de viktigaste är föräldrarna, skola, socialtjänst och polis. Men även andra, som det privata näringslivet, frivilliga organisationer och enskilda, kan ha en stor betydelse i det brottsförebyggande arbetet.⁶⁴

Enligt rapporten *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport 2005* är socialtjänsten ett komplement till samhällets generella insatser för barn och familjer. Exempel på instanser är mödra- och barnhälsovård, förskola, skola och fritidsverksamhet. För att tidigt uppmärksamma när barn och unga inte har det bra är det viktigt med samverkan mellan socialtjänsten och andra berörda instanser. För att samverkan ska fungera behövs stabila strukturer, detta för att undvika att den blir bunden till vissa personer eller tillfälliga projektmedel. Socialstyrelsen har lämnat ett förslag till Strategi för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, det har resulterat i ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen, Rikspolisstyrelsen, Myndigheten för skolutveckling samt Skolverket. Uppdraget går ut på att ytterligare förbättra samverkan på nationell och lokal nivå mellan polis, socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri samt skola.⁶⁵ Det ska finnas samarbete mellan socialtjänsten och andra myndigheter som på

---

⁶¹ Kolfjord.

⁶² *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program*

⁶³ *Ibid.*,

⁶⁴ *Ibid.*,

⁶⁵ Socialstyrelsen, *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport*.

olika sätt arbetar med ungdomar med sociala problem. Med myndigheter menas bland annat barn- och ungdomspsykiatri, skolan och andra privata institutioner. Det förekommer samarbetsvårigheter mellan dessa myndigheter gällande förebyggande åtgärder. Exempel på det är att de olika myndigheterna lägger över problemen på varandra. Andra problem är att den offentliga sektorns möjligheter att fortsätta växa begränsas kraftigt av ekonomiska faktorer.⁶⁶

Metod

Vi har valt att använda kvalitativa intervjuer för att få fram information om hur man kan förebygga kriminalitet hos barn som befinner sig i riskzonen. Professor Karin Widerberg skriver i boken, *Kvalitativ forskning i praktiken*, att intervjuer med kvalitativ metod ger möjligheter för forskaren att få fram andras fakta, beskrivningar och information.⁶⁷

I boken *Samhällsvetenskaplig forskning* tar Tim May upp att vid intervjusituationen får forskaren en bra inblick i den intervjuades upplevelser, åsikter, attityder, känslor och erfarenheter. För att uppnå ett bra resultat måste forskaren vara väl insatt om intervjusituationen och ha kunskap om olika intervjumetoder och analystekniker. May menar att för att på bästa sätt nå fram till en lyckad intervju behövs det en bra balans mellan subjektivitet och objektivitet, mellan den som intervjuar och den som blir intervjuad. Denna balans skapas då forskaren har tagit hänsyn till några frågor som till exempel:

- Vilken roll intar intervjuaren under intervjun, som opartisk vetenskapsman eller vän och hur påverkar detta intervjun?
- Hur påverkar intervjuaren respondenten och därmed datamaterialet?

Även faktorer som intervjuarens ålder, kön, etisk tillhörighet och språkligt uttrycksätt påverkar intervjusituationen, då den som blir intervjuad måste ha tillit och våga svara frågorna på trovärdigt sätt. May menar vidare att de data som forskaren får fram efter en intervju är som ett instrument eller hjälpmedel för att kunna analysera människors uppfattade händelser och relationer. May poängterar att det är viktigt att data inte bara är förmedlad av den intervjuade utan även av intervjuaren.⁶⁸

Enligt Widerberg innebär ontologin att människan är unik, och för att studera människan krävs det att man utvecklar anpassade metoder. Den människosynen ligger bakom och är en förutsättning för en kvalitativ forskning och epistemologin.⁶⁹ Hur kan vi då få en kunskap om det som vi efterfrågar? Vilket blir vårt urval, och hur når vi dit? Vi har valt att göra en fördjupning av vissa delar av vår B-uppsats som handlar om kvinnor i fängelse dåtid - nutid - framtid. Koncentrationen kommer att ligga på området hur man kan förebygga kriminalitet för barn som befinner sig i riskzonen att hamna där, bland annat genom tidiga insatser i skolan och fritid. I denna uppsats kommer vi att ge en översiktlig bild av nationell och internationell kunskap om tidiga individ- och familjefaktorer som kan förebygga kriminalitet och sociala problem. En typ av insats för att förebygga kriminell utveckling är kombinerade insatser. Exempel på det kan vara

---

⁶⁶ Sarnecki.

⁶⁷ Karin Widerberg, *Kvalitativ forskning i praktiken* (Lund: Studentlitteratur, 2002).

⁶⁸ Tim May, *Samhällsvetenskaplig forskning* (Lund: Studentlitteratur, 2001).

⁶⁹ Widerberg.

insatser riktade till föräldrarna, insatser riktade till barnen, insatser i hemmet och särskilt stöd i skolan. Forskning visar att föräldrars engagemang och tydliga ställningstagande är viktigt. Särskilt intressant för oss är skolans insatser och vad fritid kan bistå med.

Undersökningen bygger till stor del av de svar vi fått när vi intervjuat olika personer. Vi anser att utan intervjuerna hade vi förlorat verklighetsfakta, som man kan få fram genom att träffa/prata med personer som vet hur det är. För att få en vid syn har vi valt att träffa skolpersonal, kriminella personer samt ungdomar som befinner sig mitt i riskzonen.

Vi har sedan vår B-uppsats två frågor i intervjuerna som lyder så här;

- Hur var din uppväxt?
- Vilken sorts hjälp/stöd anser du att du hade behövt få av samhället?

Dessa svar som vi fått har vi för avsikt att ha med som bakgrundsverklighet till vår C-uppsats.

Hermeneutik handlar bland annat om tolkning och enligt Barbosa da Silva & Wahlberg, 1994, refererad av Widerberg, föregås tolkningar av förutfattade meningar eller vissa förväntningar. Det är viktigt att man som forskare klargör vilken förståelse man har med sig i bagaget och vilka förväntningar man har på forskningsprocessen.⁷⁰ Det är lätt att ha förutfattade meningar, medvetet som omedvetet, men om man redan från början klargör vad man känner till om området så har man inte undanhållit något. Inom hermeneutiken söker forskaren inte efter den absoluta sanningen, man försöker istället finna nya sätt att förstå företeelser.⁷¹ Det vi vill med vår undersökning är att se de tidiga riskfaktorerna samt skapa en förståelse för om man kan arbeta förebyggande. Vi tror inte heller det finns en absolut sanning, däremot många olika sätt att se på en företeelse.

Intervjuernas genomförande

När det gäller intervjumetoden så har vi valt att använda oss av en semistrukturerad intervju. En semistrukturerad intervju har specificerade frågor men det finns större möjlighet att fördjupa sig i frågorna. I en semistrukturerad intervju kan man föra en dialog med den som intervjuas, och ofta kan man få fram intressanta sidospår som man kan följa upp.⁷² Varje intervju inleddes med en presentation av oss och vår undersökning, samt en förklaring av vårt syfte med intervjun. Före intervjun frågade vi om det var ok att använda oss av bandspelare för att spela in samtalet förutom vid telefonintervjuerna. Vi tog även upp etiska frågor, det vill säga vad materialet ska användas till och av vem, och att de har rätt att avbryta eller inte svara på frågorna.

Vi har haft svårt att få tag i skolpersonal som ville ställa upp på en intervju. Tre skolor kontaktades i en större stad i Skåne, men de svarade inte på vår förfrågan. Vår fjärde förfrågan gjorde vi i en mindre stad i Skåne, och där fick vi direkt en tid för intervju med kuratorn för högstadiet.

---

⁷⁰ Widerberg.

⁷¹ Internetsidan Infovoice, *Hermeneutik*, 2006-02-19.

⁷² May.

Vi träffade kuratorn Bosse, fiktivt namn, en fredagseftermiddag på hans arbetsplats. Att göra intervjuer på en arbetsplats har både för- och nackdelar. Att träffa Bosse i hans arbetsmiljö gav oss en känsla av hans yrkesroll som kurator. Men vi tror att om vi hade träffat Bosse i en annan miljö hade vi troligtvis fått fram en mer avslappnad intervju. Bosses arbetsrum, som är ljust och fint, ligger på nedre plan av skolan i anslutning till skolvärdinna, skolsköterska och syokonsulent. Rummen ligger precis bredvid elevernas uppehållsrum på skolan. Vi frågade om det var ok att använda oss av bandspelare och det var inga problem. Solen sken och Bosse hade sitt fönster som vetter mot gården öppet. Detta var ett problem då skolbarnen på gården ibland överröstade Bosse. Det är en av nackdelarna med att utföra en intervju på intervjupersonens arbetsplats. Mitt i intervjun var det en elev som knackade på och behövde Bosses hjälp. Det var också ett störande moment, men samtidigt en nyttig del av intervjun. Vi fick se honom i "action" så att säga.

Två av våra intervjuer gjordes via telefon med två ungdomar, Anna och Martin (fiktiva namn), som bor på ett ungdomshem i Skåne. Vi fick kontakt med dem genom en tidigare arbetskamrat som arbetar på ungdomshemmet. Vi fick inte lov att träffa ungdomarna och inte heller få reda på var de befinner sig. Det gick till så att de fick ringa upp oss på en bestämd tid och vi hade faxat frågorna före för att underlätta samtalet under telefontiden. Samtalet med ungdomarna varade i 40 minuter var. Vi använde högtalaretelefon som gav oss möjligheten att lyssna på samtalet och anteckna samtidigt.

I uppsatsen har vi även tagit med ett utdrag från två intervjuer som är gjorda på två kvinnor, Ylva och Maria (fiktiva namn), som suttit i fängelse och har den bakgrund, alltså befunnit sig i riskzonen för kriminalitet, som vi tar upp i uppsatsen. Deras erfarenheter har gett oss mycket att arbeta med. Dessa intervjuer är från vår B-uppsats som vi nämnt ovan. De intervjuerna följer den semistrukturerade intervjumetoden.

Trovärdighet

Validering i kvalitativ forskning samt metod och analys omfattar en undersökning av tillförlitlighet det vill säga forskaren försäkras om att hon/han har gjort en sannolik tolkning och att det finns empiriska belägg.⁷³

Trovärdighetskriteriet består av tillförlitlighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmerbarhet. En undersökning har tillförlitlighet om resultaten stämmer överens med verkligheten. Ett sätt att få trovärdighet i undersökningen är att se till att individerna som har varit föremål för undersökningen får kontrollera att intervjuutskriften stämmer överens med det som personen verkligen har sagt. Detta har inte vi gjort, men vi anser att undersökningen har trovärdighet.

Överförbarhetskriteriet innebär att man ska redogöra för det förhållande eller de personer man intervjuar så genomgripande som möjligt. Då vi har utfört intervjuer och beskrivit dem anser vi att vi har lämnat en bild av situationen.

---

⁷³ Per-Gunnar Svensson, *Förståelse, trovärdighet eller validitet?* I Per-Gunnar Svensson & Bengt Starrin, reds. *Kvalitativa studier i teori och praktik* (Lund: Studentlitteratur, 1996).

En studie får pålitlighet genom att man redovisar hela forskningsprocessen, exempelvis genom att redovisa problemformulering, urval och intervjuutskrifter på ett åskådligt sätt. Vår studie har pålitlighet då vi har redovisat och motiverat de olika val som vi har gjort i undersökningen. Vi har endast redovisat citat från intervjuerna i resultatdelen vilket kan leda till att pålitligheten försvagas. Enligt Bryman bör man låta någon utomstående granska materialet och se om man har uppfyllt undersökningens syfte och svarat på huvudfrågan. Vi har låtit våra män läsa igenom arbetet för att få en utomståendes feedback på det som vi skrivit.

Om forskaren visar att han eller hon är medveten om att ens egna personliga värderingar eller teoretiska inriktning kan påverka studiens utförande och resultat får studien konfirmerbarhet.⁷⁴ Vi förstår att våra värderingar kan påverka uppsatsen, men vi har försökt att lägga dem åt sidan och vara öppna för informationen som framkommit.

---

⁷⁴ Alan Bryman, *Social research methods* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

Resultatredovisning

Intervjupersonerna Anna, Martin, Sara och Ylva har alla som yngre befunnit sig i riskzonen för kriminalitet. Sara och Ylva blev kriminella medan Anna och Martin har fångats upp av socialtjänsten och har än så länge inte utvecklat ett kriminellt leverne, vad vi vet. Det som framkommer här är våra intervjupersoners syn på saken, sedan måste man vara medveten om att föräldrarna kanske har en helt annan syn på situationen.

Riskzonen

Enligt teori finns det faktorer som kännetecknar barn i riskzon för kriminalitet. I skolan är det framför allt skolk, avhopp från skolan och dålig prestation som utmärker dessa barn. I familjen är det bland annat faktorer som lågt föräldraengagemang, tvingande uppfostringsmetoder och bristande socialt stöd för föräldrarna. Både Sara, Ylva och Martin växte upp med känslan av att föräldrarna hade lite intresse för dem och de fick uppfostra sig själva.

”Jag och min bror fick oftast ta hand om vår styvpappa när han var berusad då vår mamma arbetade sent på kvällarna.”/Ylva

Enligt Pattersons teori får barn som har föräldrar som inte kan upprätthålla regler i familjen på ett konsekvent, rationellt, rättvist och icke-våldsamt sätt förvirrande budskap. De vet inte vad som är rätt eller fel, de betar sig så som de är uppväxta, som exempelvis Ylva. Hennes styvfar var alkoholist och Ylva tog efter det och började tidigt med droger. Detta var hennes vardag hemifrån, så som hon upplevde det. Även Saras pappa hade missbruksproblem och var kriminell. Detta har troligtvis haft en inverkan på Sara som redan i 11 års ålder började med droger och kriminell livsstil.

Föräldrarnas roll

För många av ungdomarna är föräldrarna viktiga, även om de har problem. Sarnecki anser att föräldrarna är den viktigaste brottsförebyggande resursen för barn/ungdomar. Om man vill förbättra ungdomarnas situation måste man titta på hur familjens situation ser ut. Det första området som man kan hjälpa föräldrarna på är allmänna insatser för att förstärka föräldrarnas roll och ansvar för sina ungdomar. Kanske hade Anna och hennes mamma kunnat kommunicera på ett bättre sätt om Annas mamma fått mer hjälp. Genom olika insatser, som föräldrautbildning, kunde man kanske hjälpa Anna och hennes mamma att få en bättre fungerande familjesituation.

”Jag saknar mina föräldrar och min familj. Jag drömmer ibland om man jag har kunnat samla ihop hela familjen och kunna se min pappa och mamma igen. Jag hade alltid haft en dröm om att få leva i den perfekta familjen.”/Anna

Anna och Martin växte båda upp i familjer med skilsmässor, droger, sjukdomar och dålig ekonomi. Anna och Martin har blivit omhändertagna och är placerade i fosterhem på grund av att deras föräldrar inte klarat av sitt föräldraansvar. Även Sara och Ylva berättar om sin uppväxt med våldsamma och kriminella föräldrar. Sara och Ylvas uppväxt ledde dem in på brottslighetens bana, de har till och med avtjänat fängelsestraff för sina kriminella handlingar. I figuren på sidan 5 kan vi få en förklaring till hur Anna, Martin, Sara och Ylvas familjeproblem i barndomen har

vidareutvecklats till dåliga skolprestationer och skolk som sedan fortsatt att öka. För Sara och Ylva har det fortsatt neråt tills de nådde botten. De berättade för oss att de var tvungna att nå botten för att kunna klättra uppåt igen. Anna och Martin har blivit omhändertagna och socialförvaltningens mål är att förhindra att de går samma väg till mötes som Sara och Ylva.

”Det var med gänget som min kriminella ‘karriär’ började och det var med dem som jag som 11- åring började sniffa.” /Sara

När det gäller Martin, Sara och Ylvas familjeförhållande har de alla haft problem med missbrukande föräldrar, våld och kriminalitet, enligt deras uttalande. Föräldrarna har inte kunnat ta hand om barnen, och det kan ha gett dem dubbla budskap i uppväxten. Även Anna har haft det jobbigt med sin mamma, som var ensamstående och sjuk. Detta har bland annat lett till att de haft det dåligt ekonomiskt sett. I deras närmsta omgivning finns det många faktorer som kan påverka dem till ett normbrytande beteende. Ylva och Sara började sin kriminella bana tidigt med droger, de var vana vid droger hemifrån.

”Stjälja började jag med redan på fritids, då snodde jag cigaretter att röka från fröknarna.” /Ylva

Skolans roll

Barn och ungdomar tillbringar mycket tid i förskolan/skolan som de möter andra vuxna som arbetar i skolan, detta ger möjligheter för skolpersonalen att uppmärksamma och fånga upp barnen som befinner sig i riskzon. Ylva, Sara, Anna och Martin har upplevt att de inte hade fått hjälp från skolan med sina problem. De berättade att de inte brydde sig om skolan och började skolka i tidigt ålder.

”Jag fick ingen hjälp från skolan och jag var ofta sjuk. Sen när jag kom till skolan fick ingen hjälp av lärarna.”/Martin

Detta är i linje med vad Liljequist säger. Han menar att många av dagens elever har framfört sin besvikelse över personalen i skolorna; dessa elever har ofta känt att de vuxna inte "brytt sig". Kritiken bör i första hand riktas mot politiker/samhället, då indragningar av personal går ut över elevernas undervisning/handledning. Liljequist menar att oftast skaffar sig dessa barn vänner med samma sorts beteende och det förekommer ofta skolk, och uppvisar ofta ett destruktivt beteende. I och med det blir skolgången lidande och därmed även deras lärande.

All skolpersonal som arbetar med barn/ungdomar är skyldiga att anmäla när barn/ungdomar far illa eller befinner sig i liknande situationer som Ylva, Sara, Anna och Martin. Bosse, skolkuratorn, bekräftade att elevvårdsteamet arbetar med att se vilka elever som har problem och sedan avgöra vilken åtgärd som behövs. Elevvårdsteamet anmäler vidare till socialförvaltning de barn/ungdomar som far illa, men Bosse berättade att det är svårt att nå alla barn som behöver hjälp. Som Bosse nämnde läggs all tid på de akuta problemen medan de förebyggande insatserna hamnar i bakgrunden. Bosse säger vidare att det är viktigt att skapa en relation med ungdomarna, bland annat genom att arbeta i grupper.

Fritidens roll

Något som Bosse saknar på ”sin” skola är fritidsgård för de äldre. Där har socialförvaltningen valt att låta ungdomarna ha en fritidsgård i centrum istället. Bosse ser det som en nackdel, de skulle behöva en fritidsgård på skolan för att eleverna ska få ett avbräck från lektionerna.

Även Martin poängterar vikten av kontakt med fritidspersonal.

”Jag hade en fritidsledare en gång på mellanstadiet som betydde mycket för mig. Han tog mig alltid i handen och såg på mig hur jag mådde. Vi pratade mycket och fick äta tillsammans. Jag mådde alltid bättre när jag hade pratat med honom, han lyssnade på mig och trodde på mig.”/Martin

Men det är inte bara fritiden som är viktig när det gäller vuxenkontakt. Sarnecki samt flera andra forskare nämner att det är viktigt att det finns ett samarbete mellan skola och hem. Man måste stärka banden mellan vuxna och ungdomar. Som Ylva sa när frågan om vilken sorts hjälp/stöd hon anser sig behövt få av samhället;

”Även föräldrarna måste engagera sig i sina barn, som att följa med på fotbollsmatcher och vara med i skolans föräldraförening. Föräldrar har för stressigt, många tänker på karriär i första hand.”/Ylva

Figuren på sidan 12 visar att fritiden innebär mer än bara fri tid. Livsstil är en av innebörderna i fritid. Att gå på fritidsgården eller att umgås med sina kompisar är en del av ens livsstil och fritidsaktivitet. Både Martin och Anna nämner att de brukar umgås med sina kompisar. Martin ägnar sig även åt en sportaktivitet, fotboll. Några sådana aktiviteter har aldrig Annas familj haft råd med. Ylva och Sara umgicks också med kompisar, men de var äldre och kriminella, men det var deras livsstil. Sara och Ylva upplever att de aldrig fått något stöd hemifrån och deras familjer har inte haft insyn i deras fritid. Många gånger finns det en ekonomisk aspekt inblandad. Enligt barnombudet så finns det ett samband mellan ekonomisk standard i familjen, ungdomarnas fritidsintressen, bostadsområdet samt ungdomens skolframgång. Det stämmer med den informationen som vi fått fram genom intervjuerna. Ingen av ungdomarna som vi har intervjuat har haft det bra ställt, de har inte haft något speciellt fritidsintresse, förutom Martin, och skolan går inte särskilt bra för någon av dem. Däremot kan vi inte säga något om bostadsområdet.

Samhällets roll

Både Anna och Martin har blivit fosterhemsplacerade för att deras föräldrar inte har klarat av att ta hand om dem. Enligt Martin lämnade hans mamma barnen själva, det är tillräckligt för socialtjänsten för att sätta in åtgärder. För Annas del var det olika faktorer som gjorde att hon till sist blev fosterhemsplacerad. Hon hade det struligt med sin mamma samt andra problem när hon gick i högstadiet. Vilka de problem var ville hon inte ge några kommentarer om. Enligt Pattersons teori, Coercion theory, så kan förklaringen till Annas och Martins fosterhemsplacering vara effekten av deras olika problem samt ineffektivt föräldraskap.

”Vi fick hjälp från socialen när min mamma blev sjuk och min moster hjälpte oss allt vad hon kunde. Sen när jag gick i högstadiet hamnade jag i olika problem och blev placerad i en fosterfamilj.”/Anna

Ylva och Sara fick däremot aldrig den hjälpen som Anna och Martin har fått genom fosterhemsplaceringar, de har istället fått klara sig så gott det går, berättade dem. Men för deras del gick det dåligt, de äldre kompisarna som befann sig i liknande situation påverkade dem negativt, berättade de vidare.

Samarbete mellan familj, skola, fritid och samhälle

Mot bakgrund av Sarneckis forskning anses föräldrarna vara den viktigaste brottsförebyggande resursen för barn/ungdomar. Om man vill förbättra ungdomarnas situation måste man titta på hur familjens situation ser ut. Bosse tycker att man ska ta tag i det förebyggande arbetet på ett tidigt plan, bland annat genom att involvera hela familjen. På den skolan som Bosse arbetar på driver de en föräldrautbildning för hela familjen. Det är kuratorn och skolsjuksköterskan som håller i det. Föräldrautbildning är den verksamhet som bland annat ingår i skolans förebyggande insatser.

”Jag tycker att samhället är slappt och tar inte itu med problemen. Det går ner i åldrarna när det gäller droger och brott. Man skulle kunna börja förebygga redan i skolan med till exempel mindre klasser så att lärarna får tid till sina elever. Det är där man skapar kontakter och relationer.”/Ylva

Även Kolfjord tar upp problemet med minskade resurser i skolan och menar att besparingar blir till elevernas nackdel. Bosse styrker personalnedskärningen och berättar att på deras skola har de dragit ner på speciallärarna men har istället satsat på att ha två kuratorer, en speciellt för högstadiet.

Bosse tar även upp gruppverksamhet som en annan del av det förebyggande arbetet på skolan. En viktig del i det förebyggande arbetet är att skapa kontakt och relation med eleverna, enligt Bosse. Bland annat arbetar Bosse med mindre tjej- och killgrupper där de som befinner sig i riskzonen ingår. För att skolan skall klara av att arbeta med barn som har problem anser Nordin att skolan måste få mer resurser. Bosse vill ha ett bättre samarbete med socialtjänstens förebyggande enhet, bland annat för resursernas skull. Då hade de kunnat göra fler aktiviteter för de ungdomar som är aktuella både i skola och hos socialtjänsten. Bosse nämner att skolans kuratorer, polis och förebyggande enheten på socialförvaltningen har något som heter nätverksarbete tillsammans. Det innebär att de träffas en gång i månaden och diskuterar aktuella problem. Detta samarbete har de haft lång tid och det var han nöjd med. Men samtidigt skulle han vilja ha mer samarbete med dem, även med BUP, barn- och ungdomspsykiatri, för där har de tappat mycket av samarbetet. Något som han också efterfrågar är samarbete mellan de fyra skolorna i kommunen.

Slutord

Slutsats

Vi anser oss besvarat vår huvudfråga *Kan skola, fritid och familj hjälpa barn som befinner sig i riskzonen till kriminalitet?*

Vi har, precis som tidigare forskning, kommit fram till att skola, fritid och familj har en viktig roll i det brottsförebyggande arbetet för barn som befinner sig i riskzonen för kriminalitet. Genom att lärare och annan personal i skolan tidigt uppmärksammar barn som tycks ha problem kan man genom olika insatser hjälpa dem och deras familj. Men vi har blivit varse att det är vanligt att dessa barn inte blir uppmärksammade i tidig ålder och först senare när de kommit upp i ålder har de uppmärksammats och då är det akuta problemlösningar som man får sätta in. Det finns ett visst samarbete men det skulle behöva utvecklas och fler myndigheter skulle behövas. Det finns många faktorer som kan göra att barn hamnar i kriminalitet och andra problem, men det finns även tidiga insatser som skulle kunna hjälpa dessa barn om man upptäcker dem i tidig ålder. Bland annat kan nämnas föräldrautbildning, som involverar hela familjen. Att fritiden har betydelse i det brottsförebyggande arbetet har vi fått bekräftat. Fritid kan hjälpa till att hålla barnen borta från kriminalitet och andra problem som missbruk.

Slutdiskussion med egna reflektioner

Metoddiskussion

Det kan vara svårt att få fram all information när man intervjuar skolpersonal och annan myndighetspersonal på grund av sekretess och tystnadsplikt. Detta kan påverka resultaten. Det finns också en risk att vi inte kan få fram all information som vi behöver. Detta anser vi har löst till en viss del då vi har intervjuat personer som befunnit sig i riskzonen och på så sätt fått fram information som vi behöver.

Vi har insett att det är svårt att hitta barn som befinner sig i riskzonen, det är inget som är fritt för alla att ta del av och vi inser vår begränsning i det avseendet. Därav beslutade vi oss för att bland annat använda de svar som vi fått när vi intervjuade vuxna kvinnor som befunnit sig i den situationen som vi vill undersöka. De har gett oss svar om hur de skulle vilja bli hjälpta av skola och andra instanser när de var barn.

Vi har även fått göra telefonintervjuer, vilket har varit en begränsning. Både en begränsning av tiden vi kunde prata med de två ungdomarna samt att inte vi inte visste om personalen var närvarande vid intervjutiden. Båda ungdomarna försökte svara på frågorna men deras svar var väldigt korta. Nackdelen var att vi inte kunde se hur de reagerade på våra frågor, som kroppsspråk och ansiktsuttryck. Det enda vi hade att gå på var hur de lät i telefonen. Det som saknas i dessa intervjuer är möjligheterna till följdfrågor, det fanns knappt någon tid samt att det fanns ingen nära kontakt. De svar vi fick när vi försökte oss på följdfrågor var knapphändiga, det blev ja eller nej svar. Den kontakten känner vi behövs för att få en bra intervjusituation. Det som saknas för vår del är erfarenhet av telefonintervjuer sedan innan, det gjorde oss osäkra på vår roll som intervjuare.

Vi inser så här i efterhand att vi hade kunnat göra en diskursanalys med det här ämnet, men vi anser att genom våra intervjuer har uppsatsen fått en bild av verkligheten så som den ser ut, inte bara teoretisk.

Diskussion om uppsatsen

Genom vårt arbete har vi fått kunskap och förståelse för hur förebyggande arbete kan minska antalet barn som befinner sig i riskzonen. Vi har framfört ett antal olika teorier om hur man kan se vilka barn som riskerar att hamna i kriminalitet och vilka åtgärder som finns. Men samtidigt är det viktigt att komma ihåg att vi är alla individuella och det är inte alltid så lätt att säga att sådan blir han/hon för att de har haft en viss uppväxt. En som har växt upp under svåra förhållanden kan bli ”normal” och vice versa. Men risken att hamna i kriminalitet är större när barnet utsätts för de riskfaktorer som nämnts i uppsatsen. Man kan hjälpa många barn genom att satsa på mer förebyggande arbete i skola, på fritiden och i familjen.

I avsnittet om riskzonen har vi gått igenom vem som räknas till barn, vilka barn det är som befinner sig i riskzonen samt vilka riskfaktorer som kan påverka kriminalitet. Vi skriver att barn som växer upp i familjer där det finns missbruksproblem löper större risk att hamna i kriminalitet. Forskning visar att det finns risk för det, men samtidigt finns det forskning som visar att det inte är så för alla. Den forskningen har vi inte fördjupat oss i, vi har valt att koncentrera oss på riskfaktorerna för att det känns mer relevant för vårt syfte. Listan på sidan 4 tar upp många olika riskfaktorer, men här ställer vi oss kritiska till alla punkter. Bara för att föräldrarna är stressade behöver det inte leda till kriminalitet hos barnet. Men många av punkterna är väsentliga och vilka de är framkommer i arbetet.

I det avsnittet som handlar om familjen och föräldrarna tar vi bland annat upp Pattersons teori om familjeinteraktioner samt föräldrarnas roll i det brottsförebyggande arbetet. Sarnecki tar upp föräldrastödande verksamhet som föräldrautbildning i skolan. Vi känner oss kritiska till Sarneckis förslag då vi anser att det behövs förebyggande insatser mycket tidigare än i skolåldern, till exempel redan vid kontakten med BVC. En lösning på hur man skulle kunna fånga upp de föräldrar som är i behov av stöd är att göra BVC kontakten obligatorisk. För som det är nu är BVC kontakten helt tvångsfri, man kan tacka nej till allt, även det första hembesöket. Vikten av tidigare insatser är något som betonas överallt, varför har man inte börjat här, den första kontakten man som nybliven mamma har?

Sarnecki anser att föräldrarna är den viktigaste brottsförebyggande resursen för barnen. Även rapporten Allas vårt ansvar framhäver att föräldrarna är de som har det primära ansvaret för sina barn och är de som har den största möjligheten att erbjuda sina barn en god social utveckling. De anser också att föräldrarna är samhällets bästa brottsförebyggande resurs. Men om föräldrarna redan har en massa problem med bland annat droger, är de då den viktigaste brottsförebyggande resursen? Här kan vi se det enkelspåriga hos Sarnecki, för vi håller inte med honom till 100 % i det budskapet. Med det menar vi att det finns många föräldrar som har missbruks- och kriminella problem som inte är några bra förebilder. Kanske de har problem med föräldrarollen och då anser vi inte dem som viktigaste brottsförebyggande resursen.

För att lösa detta dilemma finns det bland annat hembesök för att hjälpa familjen, enligt Sarnecki. Men är det en tillräcklig hjälp för familjen? Kan deras behov bli tillgodosedda av det?

Skola och fritid

I skolan kan man erbjuda föräldrautbildning för att stödja föräldrarna. Men ofta är det så att föräldrar som behöver stödet är de som inte kommer. Hur skall man nå fram till dem? Kan det vara lättare att nå de här föräldrarna om skolan erbjuder regelbundna föräldrautbildning med mindre föräldragrupper? Genom att skicka ut information om det som framkommit i föräldragruppens diskussioner når man alla föräldrar, även de som inte kommit. Men då dyker genast tanken upp, om föräldrarna inte läser informationen som skickas ut? Ja, då kan man inte nå fram till föräldrarna på det sättet. Då får man kanske försöka ta tag i barnen i stället och förbättra deras situation.

Skolan kan även stödja barnen med olika program, som till exempel SET som befinner sig under utvärdering. Det vi känner oss kritiska mot här är vad som händer när projektet avslutas, kommer det att finnas pengar till att fortsätta med det om det visar sig fungera? Kommer det att finnas andra möjligheter med sådana program? Vilka blir det som får ta del av det?

Nordin skriver att oftast är klasserna i skolan för stora, det är en bra början om man minskar antalet elever i klassen. Då får läraren tid för var elev, och precis som Bosse anser vi att det är klassföreståndarens ansvar att lära känna sina elever. Även Ylva nämner att samhället är slapp och tar inte itu med problemen. Hon menar att droger och brott sker i tidig ålder. Hennes förslag är att börja förebygga redan i skolan med till exempel mindre klasser så att lärarna får tid till sina elever. Som hon och Bosse säger så är det där man skapar kontakter och relationer.

Genom att erbjuda barnen olika fritidsaktiviteter kan det bidra till att barnen söker sig till ett liv utan droger och kriminalitet, enligt Kolfjord. Något som det borde satsas mer på är fritidsgårdar, många ungdomar behöver den ostrukturerade fritiden för att koppla av. Förebyggande insatser bör ske på närsamhällenivå, vilket innebär att när man planerar att bygga till exempel köpcentrum, bostadsområde, skolor och fritidsaktiviteter bör man tänka brottsförebyggande. Men istället läser vi allt för ofta att fritidsgårdar läggs ner. De första besparingarna som görs drabbar tyvärr oftast barn och gamla. Bosse berättade att de inte har någon fritidsgård i skolan för dem som går i årskurs 7-9. Detta är något som det finns ett stort behov av, för fritidsgården som ligger i centrum är överrepresenterad av ”stökiga” killar. När barnen befinner sig i skolan skulle de behöva komma ifrån det strukturerade genom att på rasterna få möjlighet till ostrukturerad fritid. Det ger barnen möjlighet att träffa andra barn i skolan, detta bekräftas av Berggren som menat att fritiden har en uppgift att fylla. Den fungerar som en mötesplats där ens identitet och självförverkligande utvecklas.

Men enligt Mahoney, Lord och Stattin så är fritidsgårdar inte bara positiva, utan kan tvärtom vara negativa. ”*Resultatet av undersökningen visar att unga människor med tidigare existerande antisocialt beteende och de med dålig relation till skola och föräldrar oftast blir involverade i fritidsgårdsverksamheter i Sverige.*

Fritidsgårdsdeltagande i tidiga ungdomsår är associerat med kriminalitet som fortsätter i vuxen ålder vilket överensstämmer med tidigare forskning. Involvering i ostrukturerad fritidsgårdsverksamhet kan bidra till varaktiga problem...”

Bosse nämnde att de stökiga killarna i kommunen var de som besökte stadens fritidsgård, och kanske är det så att kaka söker maka, de som har problem kanske träffas

på fritidsgården och samlas där. Men samtidigt tror vi att det är väldigt individuellt, alla som träffas på en fritidsgård är inte kriminella eller blir det.

Förslag på organisationer som kan vara bra att ha ett samarbete med gällande fritid är Rädda Barnen. De har ofta verksamheter som är gratis och vänder sig till barn och ungdomar som behöver stöd av något slag, som läxläsning och samtalsgrupper. Läxläsning är i för sig inte fritid men oftast gör man den på sin fria tid och då är det bra att det finns organisationer som kan hjälpa till med den aktiviteten.

När det gäller fritids- och kultursektorn för barn och ungdomar är den extra utsatt då den inte är reglerad i lag och kommunerna har hårda besparingskrav på sig. Här skulle det behövas en förändring, för den informationen som har framkommit i intervjuerna samt i teorin visar hur viktig fritiden är.

Kan barnen som befinner sig i riskzonen identifieras på ett tidigt stadium?

Ja, de kan de men det är inte så lätt att se dem om man inte vet vad man ska titta efter. Om skolan och socialtjänsten hade samarbetat mer hade chansen att identifiera och hjälpa dem varit betydligt större. Som en av intervjupersonerna sa;

”Barn berättar inte om problem som man har med sina föräldrar och i hemmet, barn känner oftast en stor lojalitet till sina föräldrar att problemen oftast stannar innanför hemmets väggar. Detta kan jag se nu när jag har kommit ur mitt ”gamla” liv. Det är viktigt för barn att våga berätta, vilket de oftast tyvärr inte gör!”/Sara

Familjer som har missbruksproblem är ofta svåra att se. Även de familjer där det förekommer våld kan vara svåra att upptäcka, barnen försöker oftast att skydda sina föräldrar i alla situationer. Hur kan man stötta dem? Här ser vi att ett samarbete med BUP, socialförvaltning och skola kunde vara en bra idé. Då får barnet hjälp i att hantera familjesituationen. Bosse efterlyser mer samarbete med BUP. Här kan vi tänka oss att BUP kan vara ett bra stöd för lärarna också, så de får veta hur de ska bete sig och hantera de barn som de tror befinner sig i utsatta situationer. Även Sarnecki tar upp vikten av samarbete mellan myndigheterna, men ser även svårigheterna, bland annat hur de olika myndigheterna lägger över problemen på varandra och inte tar sitt ansvar. Ett annat problem som Sarnecki ser är att den offentliga sektorns möjligheter att fortsätta växa begränsas kraftigt av ekonomiska faktorer.

Socialstyrelsen har lämnat ett förslag till Strategi för samverkan i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Det uppdraget handlar om att förbättra samverkan på nationell och lokal nivå mellan polis, socialtjänst, barn- och ungdomspsykiatri samt skola. Det är just ett sådant samarbete som behövs för att förbättra det förebyggande arbetet i skola, på fritiden och i familjen. Även Bosse har i intervjun nämnt att det är precis vad som behövs, att man satsar mer på nätverksarbete.

Vi är kritiska till att Sarnecki och Nordins teorier om att det är bland annat förskolelärares plikt att de ska upptäcka att barnen har problem. Vi anser att det finns fler runt barnet som kan ta sitt ansvar och se om något är fel, till exempel grannarna. Men tyvärr är det så i dagens samhälle att folk är rädda för att lägga sig i och vara till besvär, för tänk om de har fel.

Det behövs mer information och forskning om hur dessa situationer ska upptäckas, förebyggas och behandlas. I var skola finns det ett elevvårdsteam. Det är en del av skolans brottsförebyggande åtgärder. Där Bosse arbetar ingår rektor, kurator, skolsjuksköterska, syokonsulent och två speciallärare. Det är deras uppgift att se vilka elever som har problem och sedan avgöra vad de kan åtgärda. De har anmälningsskyldighet, vilket innebär att de är skyldiga att anmäla till socialförvaltningen om de misstänker att någon far illa.

I resultatdelen framkommer det att Martin ägnar sig åt en sportaktivitet, fotboll. Här väcks omedelbart våra instinkter, tidigare i uppsatsen har vi sagt att fritidsaktiviteter håller barnen borta från kriminalitet. Och nu säger vi att Martin har fritidsaktiviteter. Här vill vi poängtera att vi inte vet om Martin är kriminell, det har inte framgått av våra intervjuer. Samtidigt finns det alltid undantag från regeln.

Vilket stöd har då våra intervjupersoner fått?

Enligt Bosse är det många barn på skolan där han arbetar som behöver hjälp, men det är tyvärr inte alla som får det. De barn som skolan misstänker inte mår bra, eller har det mindre bra i familjen anmäler Bosse till socialförvaltningen. När det gäller Anna och Martin så har de blivit omhändertagna, det innebär att socialförvaltningen har gått in med sina insatser för att hjälpa dem. Det vi inte riktigt kan uttala oss om är om de fått någon annan hjälp av samhället, den informationen framkom inte. Det vi vet är att de kände att de inte kunde påverka situationen.

För Ylva och Sara gick det inte lika bra, de fick ingen hjälp, vare sig av skola eller av någon annan myndighet. När de upptäcktes hade det redan gått för långt. De satt fast i det kriminella och missbrukande systemet. Deras brottsbana mynnade ut i ett fängelsestraff.

I dagens samhälle har vi ett nytt förhållande mellan elever och skolpersonal. Lärarna är idag inte de som vet mest och bäst. Det ställs nya krav på social kompetens hos lärarna samt läraren som person blir allt viktigare. Lärarna möter idag andra krav och lärarnas sätt att sätta sig i respekt, grunda en ordning samt organisera arbetet fungerar inte likadant nu som förr, säger Carlgren. Bosse nämner bland annat språkproblem bland föräldrar som kommer ifrån ett annat land. Här måste man ta hjälp utifrån av en tolk, det är inte bara till att ringa hem till dem. För personalen kan det vara svårt att veta om föräldrarna behöver tolk, de måste ändra på sitt arbetssätt och sina rutiner gällande föräldrakontakt.

För att lärarna i framtiden skall vara rustade för att arbeta med utsatta barn anser Nordin att lärarutbildningen ska kompletteras med kunskap om hur lärarna ska hantera barn med sociala problem. Det behövs mer än att bara öka kompetensen hos lärarna för att arbeta med utsatta barn. Genom att öka resurserna till skolan, till exempel fler lärare och mindre klasser kan personalen lättare få grepp om vilka barn det är som befinner sig i utsatta situationer.

När det gäller vårt val av teori är vi emellanåt kritiska till författarnas sätt att ofta tro att deras förslag på lösningar är de enda. Världen är inte svart eller vit, det finns många nyanser. Men även om de författarna som vi har använt oss av är lite enkelriktade har de varit av användning för oss.

Det finns så många andra faktorer som påverkar att barn befinner sig i riskzonen än de vi tar upp. Ekonomiska faktorer, biologiska faktorer och andra sociala faktorer är några exempel på det. Men som vi nämnt tidigare har vi valt att inte ta upp det i den här undersökningen, då det hade blivit alldeles för stort.

Slutligen vill vi kommentera helheten av vår uppsats. Vi anser att vi har täckt upp stora delar av området som vi är intresserade av, kanske det inte har framkommit många nya rön, men vi vill poängtera att även ”gammal” information måste lyftas fram, helst i vår tid där det förebyggande arbetet inte tycks fungera som det ska.

Lund 2006-06-01

Afrah & Linda

Vidare forskning

Forskning kring andra organisationer är ett område som gränsar till det som vi har skrivit om. Hur kan de hjälpa till i det förebyggande arbetet för barn som befinner sig i riskzonen till kriminalitet? Ett annat område att fördjupa forskning i är myndighetssamarbetet mellan skola, socialförvaltning, BUP och polis. Hur ser det ut och hur kan man förbättra det?

Det hade även varit intressant att göra ett fördjupat arbete om hur BVC och MVC kan arbeta mer förebyggande, då de oftast träffar både föräldrar och barn.

Att göra en enkät- och intervjuundersökning om hur förskolelärare och lärare upplever myndigheternas samarbete hade varit ett annat intressant forskningsområde som ligger nära vårt forskningsområde.

Referenser

Litteraturreferenser

Andershed, Henrik & Anna-Karin Andershed, *Normbrytande beteende i barndomen - Vad säger forskningen?* Mölnlycke: Elanders Infologistics Väst AB, 2005.

Berggren, Leif. *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Bergström, Gunnar. *Kriminalitet som livsstil*. Malmö: Princo/Team Offset, 2002.

Blomdahl/Claeson, *Fritidsgården – dess besökare och framtid*. I Olle Zetterberg, red. *Fritid i Ny tid*. Malmö: Team Offset & Media, 1998.

Bryman, Alan. *Social research methods*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

Carlgren, Ingrid. *Lärareutbildning som yrkesutbildning*. I SOU och Ds 1996:16. Stockholm: Norstedts tryckeri AB, 1996.

Dahlgren, Lars och Kenneth Hultqvist, reds. *Seendet och seendets villkor*. Stockholm: HLS Förlag, 1998.

Ekbom, Thomas, Gunnar Engström & Birgitta Göransson. *Människan brottet och följderna*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2002.

Eriksson, Lisbeth och Ann-Marie Markström, *Den svårångade socialpedagogiken*. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Ferrer-Wreder, Laura, Håkan Stattin, Carolyn Cass Lorente, Jonathan G. Tubman & Lena Adamson. *Framgångsrika preventionsprogram för barn och unga – en forskningsöversikt*. Stockholm: Förlagshuset Gothia, 2005.

Friberg, Solveig & Maj Lis Jonsson. *Fritidskunskap*. Stockholm: Liber AB, 2004.

Hindberg, Barbro. *Rädda barnen, När omsorgen sviktar* Borås: Centraltryckeriet, 2001.

Hjörnes, Eva & Roger Säljö, *Skolproblem - barnets eget fel*. Pedagogiska magasinet, Nr 2. Maj 2006.

Kolfjord, Ingela. *Kvinnors drogmissbruk och lagbrott*. Lund: Bokbox Förlag, 2003.

Liljequist, Kurt. *Skola och samhällsutveckling*. Lund: Studentlitteratur, 1999.

May, Tim. *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur, 2001.

Nordin, Sten. *Aniarabarnen – om droger, våld och kriminalitet bland barn och ungdomar*. Fingraf AV: Södertälje, 1996.

Sarnecki, Jerzy. *Skolan och brottsligheten*. Schmidts boktryckeri AB: Helsingborg 1987.

Svensson, Per-Gunnar. *Förståelse, trovärdighet eller validitet?* I Per-Gunnar Svensson & Bengt Starrin, reds. *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, 1996.

Trondman, Mats. *Det är något särskilt med jobbet*. I Leif Berggren, red., *Fritidskulturer*. Lund : Studentlitteratur, 2000.

Widerberg, Karin. *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur, 2002.

Internetreferenser

Andersson, Tommy. *Kriminell utveckling - tidiga riskfaktorer och förebyggande insatser*. Brottsförebyggande rådets hemsida. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bra.se/extra/faq/?module_instance=2&action_question_show.144.0.=1> [2006-04-02].

Barnombudsmannens hemsida, *Barndom pågår* – Barnombudsmannen, 2000. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://www.bo.se/files/publikationer,%20pdf/arsrapport2000.pdf>> [2006-04-02].

Brottsförebyggande rådets hemsida, *Kort om ungdomsbrottslighet*. Oktober 2005. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=4Kort%20om%20ungdbrottslighet.pdf&url=/dynamaster/file_archive/051028/2a0b5da4a341c4e1d99f8a039df1040b/4Kort%2520om%2520ungdbrottslighet.pdf> [2006-05-02].

Ferrer-Wreder, Laura, Håkan Stattin och Erica Karlsson. *Föräldrastöd i teori och praktik*. Brottsförebyggande rådets hemsida. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.bra.se/extra/measurepoint/?module_instance=4&name=03052827872.pdf&url=/dynamaster/file_archive/050121/1c7689181ef6a44389cccef62d645083/03052827872.pdf> [2006-05-10].

Infovoice. *Hermeneutik*. [Elektronisk] Tillgänglig: <<http://infovoice.se/fou/>> [2006-03-14].

Mahoney, Joseph & Heather Lord & Håkan Stattin. "Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: Selection influences and the moderating role of antisocial peers". *International journal of behavioural development*. Psychology Press, part of the Taylor & Francis Group, År 2004, Volym 28, Nr 6. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://www.lub.lu.se/cgi-bin/ipchk/http://elin.lub.lu.se/link2elin?genre=article&issn=01650254&year=2004&volume=28&issue=6&collection=ejor&pages=553-560&resid=6d11b947954bf293c4a98199b1af9f13&lang=se> [2006-02-03].

Nationalencyklopedin på Internet. *Allmänprevention*. [Elektronisk] Tillgänglig genom medlemskap: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=111979 [2006-05-22].

Nationalencyklopedin på Internet. *Elevvård*. [Elektronisk] Tillgänglig genom medlemskap: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=161213 [2006-04-06].

Nationalencyklopedin på Internet. *Individualprevention*. [Elektronisk] Tillgänglig genom medlemskap: http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=211119 [2006-05-22].

Rädda Barnens hemsida. *FN: s konvention om barnets rättigheter*. [Elektronisk]
Tillgänglig: < [http://www.rb.se/www/Templates/1600/1620.aspx?NRMODE=Published&NRORIGIN
ALURL=%2fsv%2fBarnkonventionen%2fLangaVersionen%2f&NRNODEGUID=%7b
65635E87-E79C-467E-8A0A-
E6B93B255175%7d&NRCACHEHINT=Guest#Artikel28](http://www.rb.se/www/Templates/1600/1620.aspx?NRMODE=Published&NRORIGINALURL=%2fsv%2fBarnkonventionen%2fLangaVersionen%2f&NRNODEGUID=%7b65635E87-E79C-467E-8A0A-E6B93B255175%7d&NRCACHEHINT=Guest#Artikel28)> [2006-05-02].

Sjukvårdsupplysningen. *Om BVC*. [Elektronisk] Tillgänglig: < <http://www.infomedica.se/artikel.asp?CategoryID=21551&PreView=> > [2006-05-06].

Skolverkets hemsida. *Lpo 94*. [Elektronisk] Tillgänglig: < <http://www.skolverket.se/sb/d/468> > [2006-05-13].

Socialstyrelsen. *Individ- och familjeomsorg – Lägesrapport 2005*. [Elektronisk]
Tillgänglig: < [http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/E145EF1F-32ED-493A-
95D7-5F517F57F343/4979/20061316.pdf](http://www.socialstyrelsen.se/NR/rdonlyres/E145EF1F-32ED-493A-95D7-5F517F57F343/4979/20061316.pdf) > [2006-05-08].

Svenska Regeringens hemsida. *Allas vårt ansvar - ett nationellt brottsförebyggande program*. Tillgänglig: < <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/2805>> [2006-05-02].

Bilaga 1

Intervjufrågor till kuratorn

- 1. Vilken typ av förebyggande arbete sker på skolan och vilken tanke har ni om att förebygga för barn så att de inte hamnar i kriminalitet?**
- 2. Vem på skolan uppmärksammar de fall då elever misstänks fara illa, läraren, kuratorn, skolsköterskan, rastvakter eller eleven själv?**
- 3. Vad gör ni om ni upptäcker att ett barn befinner sig i ”riskzonen”?**
- 4. Finns det något samarbete med föräldrar/annan vårdnadshavare?**
- 5. Finns det något samarbete mellan kurator och annan skolpersonal som till exempel elevvårdsteamet i sociala frågor?**
- 6. Finns det något konkret samarbete mellan kurator och skolsköterska eller utgör sekretessen ett hinder?**
- 7. Hur upplever du samarbetet mellan er? Är det någonting annat som du skulle vilja ha mer av?**
- 8. Hur ser du på resultatet av det förebyggande arbetet?**
- 9. Hur förhåller du dig till tidigare förebyggande arbete?**

Bilaga 2

Telefonintervjufrågor till två ungdomar

- 1. Kan du beskriva din barndom och din familj?**
- 2. Vad anser du har varit positiva/negativa händelser under din barndom?**
- 3. Vem/vad var det som hjälpte dig att ta dig ur din ursprungsmiljö?**
- 4. Vad fick du för hjälp från skolan?**
- 5. Vad spelade skolan för roll för dig?**
- 6. Upplever du att du fick den hjälp som du behövde, utöver skolan?**
- 7. Hur tillbringade du din fritid? Exempelvis fritidsaktiviteter, fester, droger.**
- 8. Känner du att du har kunnat påverka händelser i din omgivning eller har du känt dig utlämnad?**
- 9. Finns det någon person/personer som har påverkat dig under din barndom?**
- 10. Hur ser du på ditt liv idag?**

Bilaga 3

Frågor från B-uppsats

- 1. Hur var din uppväxt gällande;**
  - **Familjeförhållande**
  - **Kompisar**
  - **Gruppträck**
  - **Skola**
  - **Bostadsort/område**
  - **Fritidsaktiviteter – fester – droger**
  - **Ekonomi**

- 2. Vilken sorts hjälp/stöd anser du att du hade behövt få av samhället?**